

УДК 37.03:613-057.87

**ВАЛЕОЛОГІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

кандидат педагогічних наук, Файчук О.Л., Шельчук М.І.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Україна,
Миколаїв

У статті розглядаються особливості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Окреслено стан дослідженості означеної теми у площоні наукових розвідок. Зазначається актуальність та необхідність впровадження валеологічного аспекту в навчальний процес. Метою статті є теоретичний аналіз особливостей валеологічного спрямування професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Методами досягнення поставленої мети статті стали: аналіз, синтез, узагальнення та порівняння.

На основі проведеного аналізу визначену мету, завдання та напрямки валеологічного спрямування професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Виокремлено такі напрямки, як: актуалізація валеологічних цінностей у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників; формування їх валеологічної свідомості та стимулювання валеологічної активності.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні соціальні працівники, вищий навчальний заклад, валеологічна спрямованість навчання, мета навчання, валеологічна діяльність.

*PhD in Pedagogical Sciences, Faychuk O.L., Shelchuk M.I.
Valeological direction of professional education of future social workers/
Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine, Mykolaiv*

The features of professional preparation of future social workers are examined in the article. Outlined consisting of investigationalness of the noted theme of ploschoni of scientific secret services. Actuality and necessity of introduction of valeological aspect is marked in an educational process. The purpose of the article is a theoretical analysis of features of valeological direction of professional preparation of future social workers. Became the methods of achievement of the put purpose of the article: analysis, synthesis, generalization and comparison.

On the basis of the conducted analysis certain goal, task and directions of valeological direction of professional preparation of future social workers. Such directions are selected, as: actualization of valeological values is in the process of preparation of future social workers; forming of them valeological consciousness and stimulation of valeological activity.

Key words: professional preparation, future social workers, university, valeological orientation of studies, purpose of studies, valeological activity.

Вступ. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку відбувається реформування освітньої галузі з метою модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців. Особливих змін вимагає підготовка соціальних працівників, діяльність яких передбачає надання соціальної допомоги різним верствам населення, сприяння гуманізації соціокультурного середовища, проведення превентивної діяльності у сфері здорового способу життя. Зазначена актуальність посилюється негативними наслідками практичної діяльності у довкіллі, тенденціями щодо зростання захворюваності молоді, масовим поширенням шкідливих звичок, знеціненням індивідуального й суспільного здоров'я, погіршенням екологічної ситуації в Україні. За таких обставин вирішення проблеми валеологізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників має соціальне, педагогічне та професійне значення.

Необхідність наукового вивчення та практичного вирішення окресленої проблеми спонукає вчених у галузі філософії, психології, валеології, культурології, педагогіки до здійснення наукового пошуку. Заслужують на особливу увагу праці, в яких висвітлюється питання формування здорового способу життя особистості (І. Бех, І. Зязюн, М. Євтух, та ін.), валеологічної культури (Т. Бойченко, І. Брехман, Е. Вайнер, В. Колбанов та ін.), теорії і методики професійної підготовки майбутніх соціальних працівників (С. Архипова, М. Галагузова, А. Капська, В. Поліщук, Л. Тюптя та ін.); сучасної організації неперервної валеологічної освіти і виховання молоді (Т. Нікіфорова, В. Оржеховська та ін.), валеологізації навчально-виховного процесу у вищій школі (В. Бойченко, О. Бондаренко, М. Гончаренко, В. Горашук та ін.), впливу валеологічних знань і вмінь на якісні показники професійної культури майбутніх фахівців різних спеціальностей (В. Бобрицька, Г. Кондрацька, Г. Майборода та ін.).

Результати науково-педагогічних досліджень учених мають важливе значення для осмислення і практичного вирішення вказаної проблеми, дозволяють виділити окремі її аспекти. Проте у сучасній літературі ще відсутні питання, щодо особливостей валеологічного аспекту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є теоретичний аналіз особливостей валеологічного спрямування професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу статті. Вища освіта в Україні покликана сприяти забезпеченню та вирішенню соціальних проблем, які є актуальними для суспільства і вимагають активного розв'язання на теоретичному і практичному рівні. Сьогодні особливої гостроти набувають питання поліпшення здоров'я населення в Україні у зв'язку з поширенням інфекційних хвороб, СНІДу, наркоманії, алкоголізму, куріння, незахищених статевих стосунків, нераціонального харчування,

гіподинамії та інших проявів нездорового способу життя. На жаль, вища школа сьогодні не має чіткої спрямованості на активне вирішення окресленої проблеми. Це може бути пов'язано з відсутністю положень щодо пріоритетності питання валеологізації процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та недостатньою участю викладачів у цьому процесі. Розуміння необхідності посилення ролі вищої професійної освіти у системному вирішенні вказаної проблеми спонукає нас визначити її мету, завдання та напрямки.

Мета вищої професійної освіти є передумовою її якості. У Законі України «Про освіту» мету освіти визначено так: «Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства та держави. Метою освіти є загальний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [1, с. 6].

Сучасна наукова література не дає однозначної відповіді щодо мети вищої освіти у напрямку валеологізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Така ситуація спонукає нас до пошуку оптимальної відповіді на дане питання. Так, мета вищої професійної освіти у цьому напрямку має полягати у закріпленні валеологічних знань, понять, уявлень у свідомості соціальних працівників. Водночас мета не обмежується лише засвоєнням знань, а й передбачає оволодіння вміннями організації валеологічної діяльності. Це вимагає переосмислення змісту окремих навчальних дисциплін та практичної підготовки студентів. Отже, мета вищої освіти у зазначеному контексті передбачає формування професійних якостей, необхідних для активного сприймання, усвідомлення та примноження валеологічних цінностей у повсякденному житті та процесі професійної діяльності соціальних працівників.

Валеологічне спрямування професійної підготовки майбутніх соціальних працівників передбачає визначення завдань, які необхідно вирішити. Саме завдання виступають тими конкретизованими кроками, які дозволяють досягти визначеної мети. Розглядаючи питання фахової підготовки майбутніх соціальних працівників, І. Мельничук [3] зазначає, що її головне завдання полягає у першочерговій орієнтації на формування професійної компетентності студентів на основі оволодіння ними фаховими знаннями, вміннями і навичками з різними категоріями клієнтів.

Зазначені завдання мають загальний характер і не відображають специфіки підготовки соціальних працівників. У зв'язку з цим виникає

необхідність конкретизувати завдання, які б відображали цілеспрямований процес підготовки майбутніх соціальних працівників з урахуванням валеологічного аспекту. До основних завдань професійної підготовки відносяться такі, як: формування відповідального ставлення до валеологічних цінностей як соціальної, професійної та особистісної категорії; освоєння системи валеологічних знань, понять та уявлень, необхідних для реалізації принципів здорового способу життя; набуття досвіду практичного використання валеологічних цінностей у процесі професійної та особистісно орієнтованої діяльності.

Для ефективного спрямування професійної підготовки майбутніх соціальних працівників відповідно до окресленої мети необхідно визначити конкретні напрямки цього процесу. В цілому можна виокремити такі напрямки, як: актуалізація валеологічних цінностей у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників; формування їх валеологічної свідомості та стимулювання валеологічної активності.

Так, актуалізація валеологічних цінностей майбутніх соціальних працівників можлива за умови такої організації навчально-виховного процесу вищої школи, за якої у студентів виникатиме стійкий внутрішній інтерес до валеологічних питань, усвідомлення здоров'я як найважливішої особистісної, соціальної та професійної цінності. Формування валеологічної свідомості передбачає оволодіння студентам знаннями, які допомагають на практиці створювати систему засобів та прийомів для досягнення професійної мети, планувати свою діяльність, оцінювати її результати. До системи базових валеологічних знань валеологічного змісту соціальних працівників належать знання: норм державного законодавства з основ здоров'я; основ валеології; основних закономірностей розвитку особистості; специфіки потреб та інтересів різних вікових груп дітей та молоді; способи психолого-педагогічної діагностики. Всі ці знання реалізуються в практичній діяльності і тісно пов'язані з уміннями, які закладають практичний напрямок підготовки.

Стимулювання валеологічної активності майбутніх соціальних працівників у процесі навчання передбачає поєднання теоретичної і практичної підготовки через систему практик та практичних занять. Так, при вивченні системи служб соціальної роботи на першому курсі студенти проходять ознайомчу практику в соціальних закладах різного спрямування. У подальшому студенти, відповідно, проходять волонтерську, виробничу, переддипломну, наукову, науково-педагогічну практики. Вивчення та аналіз проходження практики соціальними працівниками засвідчує наявність протиріч між якістю професійної підготовки і результативністю їх самостійної діяльності; вимогами до професійних умінь та готовністю студентів тощо.

Слід зазначити, що в окремих дисциплінах професійної підготовки майбутніх соціальних працівників лише фрагментарно введено

матеріал, що розкриває зміст і специфіку валеологічних питань. Наявні навчальні дисципліни, підручники та посібники недостатньо уваги приділяють валеологічним аспектам підготовки майбутніх соціальних працівників.

У зв'язку з цим постає необхідність у розробці відповідної навчальної дисципліни «Валеологія» для соціальних працівників, визначено її зміст з метою формування валеологічних знань, умінь і навичок. Зазначена дисципліна передбачає ознайомлення студентів з основними валеологічними поняттями, здобуття досвіду з питань валеологічної діяльності, самовдосконалення в цьому напрямку. У процесі вивчення зазначеної дисципліни у студентів має сформуватися система знань про сутність та основні складові валеологічної культури, зміст і роль валеологічних знань у професійній діяльності соціальних працівників, особливості валеологічної діяльності з різними категоріями клієнтів, про основні складові здоров'я тощо.

Ознайомлення студентів з необхідними валеологічними знаннями у процесі викладання соціально-гуманітарних та фахових дисциплін передбачає передачу їм необхідних знань під час вивчення низки дисциплін, які вирішують дане питання. Основними такими дисциплінами є: медико-соціальні основи здоров'я, вікова фізіологія, психологія, психологія особистості, психодіагностика, соціальна робота з різними групами клієнтів та ін.

Важливою функцією вищої освіти є використання засвоєних знань на практиці. Так, В. Кремень зазначає, що «у теперішніх умовах суттєво актуалізується функція навчального процесу – навчити людину використовувати здобуті знання у своїй практичній діяльності – професійній, громадсько-політичній, побуті тощо. Знання мають стати органічною, сутнісною складовою особистості, що визначає її поведінку і характер дій» [2, с. 7-8].

Основними валеологічними способами, які необхідно засвоїти соціальним працівникам, виступають: запобігання основним хворобам; дотримання умов здорового способу життя; догляд за своїм тілом; створення та підтримка гарного настрою; уникнення небезпечних ситуацій удома під час правильного, обережного користування електро- й газообладнанням, тепло- та водомережами; відповідальне ставлення до навколишнього світу тощо.

Під час формування валеологічних вмінь та навичок важливе значення відіграють практичні методи навчання. Вони ґрунтуються на практичній діяльності студентів, формують відповідні вміння і навички. До цих методів належать вправи, лабораторні та практичні роботи, практика студентів тощо. Практичні роботи слід проводити після вивчення певних розділів, тем.

На наш погляд, способами інтеграції валеологічних знань у практичну діяльність майбутніх соціальних працівників можуть бути

дослідницькі завдання, практикоорієнтовані завдання у рамках вивчення соціально-гуманітарних та фахових дисциплін: розроблення планів проведення і сценаріїв окремих занять, моделювання проектів і програм валеологічної діяльності в установах різного типу.

Майбутні соціальні працівники мають оволодіти способами валеологічної діяльності залежно від складових здоров'я (фізичне, соціальне, психічне і духовне). Відповідно, організація валеологічної діяльності з питань фізичного здоров'я передбачає оволодіння способами раціональної організації режиму дня, збалансованого харчування, фізичних вправ, безпеки праці під час трудової діяльності, профілактики захворювань, загальної фізичної працездатності, дотримання особистої гігієни, збереження репродуктивного здоров'я, розробки профілактичних програм тощо.

Організація валеологічної діяльності з питань соціального здоров'я передбачає оволодіння способами соціальної адаптації, соціального забезпечення життєво важливих потреб клієнтів, профілактики асоціальної поведінки, попередження шкідливого впливу наркотичних речовин на здоров'я, соматичних та інфекційних захворювань, хвороб, що передаються статевим шляхом, і СНІДу, формування здорового способу життя та культури здоров'я серед своїх клієнтів та особистої відповідальності за наслідки нездорового способу життя, популяризації здоров'я тощо.

Важливим у діяльності соціальних працівників є оволодіння способами організації валеологічної діяльності з питань психічного здоров'я, що передбачає: саморегуляцію, самоактуалізацію, самомотивацію, профілактику стресу та синдрому професійного вигорання, попередження шкідливих звичок, психологічну самодопомога, профілактику впливу засобів масової інформації та мистецтва на психічне здоров'я людини, мотивацію здоров'ятворчої поведінки і ціннісних орієнтацій тощо. Способи організації валеологічної діяльності з питань духовного здоров'я включають: пропаганду та культивування традицій культури здоров'я українського народу, національних особливостей формування здоров'я, формування цінностей здоров'я та здорового способу життя, звернення до можливостей мистецтва (музичного, образотворчого, театрального) з метою збагачення досвіду клієнтів щодо духовної краси людини, передачу традицій культури здоров'я українського народу та національних особливостей формування здоров'я тощо.

Практична підготовка майбутніх соціальних працівників є важливою частиною освітньо-професійної програми їх навчання. Практика має велике значення для формування особистості фахівця і дає змогу: ґрунтовніше засвоїти необхідні валеологічні знання, сформувати валеологічні уміння та навички самостійного пошуку ефективних шляхів розв'язання проблем, пов'язаних зі здоров'ям

клієнтів; приймати важливі професійні рішення з урахуванням наслідків для здоров'я свого та своїх клієнтів; оволодіти способами валеологічної діяльності з різними категоріями клієнтів. Розглядаючи особливості організації практики, В. Поліщук зазначає, що «ефективність практики залежить не лише від вдалого підбору базових закладів з добре поставленою роботою та творчо працюючим персоналом, але і від психологічної готовності студентів до роботи в соціальній сфері. Тому в процесі роботи зі студентами цим питанням приділяється особлива увага» [4, с. 119].

Після проходження практики у студентів закріплюються: необхідні знання, в тому числі валеологічного змісту, стосовно форм та методів роботи; уявлення про майбутню професійну діяльність; вміння правильно обирати способи та методи роботи залежно від складності професійної ситуації та особливостей конкретної категорії клієнтів.

Висновки. Мета валеологічної підготовки в умовах ВНЗ – це становлення валеологічної культури особистості, що виражається у готовності майбутнього спеціаліста соціальної роботи реалізовувати отримані знання про здоров'я. Йдучи шляхом валеологічного спрямування професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, ознайомлення їх зі знаннями валеологічного змісту, оволодіння необхідними способами валеологічної діяльності з різними категоріями клієнтів, можна досягти бажаних результатів процесу валеологізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Література:

1. Закон України «Про освіту» // *Освіта*. – 1996. – № 43–44. – С. 6–11.
2. Кремень В.Г. Якісна освіта: сучасні вимоги / *Педагогіка і психологія*. – 2006. – № 4. – С. 5–17.
3. Мельничук І.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед.наук: 13.00.04 / І. М. Мельничук. – Тернопіль, 2011. – 43 с.
4. Поліщук В. Місце неперервної практики у цілісній системі підготовки соціальних педагогів / В. Поліщук // *Вісник Львівського університету*. 2001. – Вип. 15. Ч. 1. – С. 116–124.

References:

1. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* // *Osvita*. – 1996. – № 43–44. – S. 6–11.
2. *Kremen V.H. Yakisna osvita: suchasni vymohy / Pedagogika i psykholohiia*. – 2006. – № 4. – S. 5–17.
3. *Melnychuk I.M. Teoriia i metodyka profesiinoi pidhotovky maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy interaktyvnykh tekhnologii u vyshchyykh navchalnykh zakladakh: avtoref. dys. ... d-ra ped.nauk: 13.00.04 / I.M. Melnychuk*. – Ternopil, 2011. – 43 s.

4. Polishchuk V. *Mistse neperervnoi praktyky u tsilisnii systemi pidhotovky sotsialnykh pedahohiv / V. Polishchuk // Visnyk Lvivskoho universytetu. 2001. – Vyp. 15. Ch. 1. – S. 116–124.*